

Versek gyertyafényben

Tomán László

Ha írónőkről van szó, mindig hajlamosak vagyunk művelkben valami asszonyosat keresni, valamit, ami sajátágosan női. Ne firtassuk most, mennyire áll ez összhangban a nők emancipálásának gondolatával és gyakorlatával, ezzel a minden költői téren mégis kívül eső kérdéssel, de vajon szükséges, irodalmilag megokolt-e egy ilyen követelmény. „Nővéreim, verselő asszonyok, Hogyan látjátok ti a Szépet?” — kérdezte Ady. Nem hisszük, hogy van külön női esztétikai élmény, mégis, valahányszor női név díszel egy verskötet címlapján, a kritika rögtön a költészet női jellegzetességeire vadászik a könyvben. Az ilyen bio'ógiai megkülönböztetéssel a költészetben aligha bukkanunk különösebb értékek nyomára, de lehet káros, és gyakrabban az, ha azon a címen, hogy a nőiességet keressük, értékek felett siklunk el, vagy épp az értéktelenségeket nem vesszük észre.

Vesna Krmpotić új verskötetében* ez a nőiesség, asszonyiasság világosan megnyilatkozik, de nem képezi költészetének kiemelkedő jellegzetességét. Csupán egy szemszöveget jelent, amelyet bizonyára senki sem venne észre, ha történetesen férfiről volna szó, aki — férfi szempontból ír ugyanarról a témáról. Krmpotić költészete ennél sokkal lényegesebb, a fogalmak tisztázásának szempontjából sokkal fontosabb problémákra hívja fel figyelmünket.

•

Egy verskötet tartalmát nem lehet elmesélni. Nem regény az, amelynek cselekménye és szereplői vannak. Krmpotić új verskötete

* Plamen i svijeta, Prosveta kiadás, Beograd, 1962.

azonban nem más, mint egy szerelem versbe szedett története, cselekménnyel, expozícióval, bonyodalommal, kulminációval, egy Decrescendóval, amely befejezés is lehet, valamint két fő- és több mellékszereplővel.

A kötet első versében a lány még nem ismeri a fiút, csak látni akarja, hívja, és szépíti magát a nagy találkozóra. A másodikban közeledik feléje, — ezek a várakozás, az előkészület pillanatai:

És minden megmerevedett, csak
a bőrömbbe hímzett rózsza
szirmai remegnek.

(Unnepélyes előjáték)

Aztán találkoznak, a lány virág helyett a beleit helyezi a fiú lába elé, s szerelmese ezt bizonyára meg is érdemli, mert mindenható: a havat hóvá teszi, mozdulatára megmozdulnak a tárgyak...

A világgal nem sokat törődnek ők ketten: „...sebtében élünk és csókolódzunk”. Ugyanakkor azonban felüti fejét a kétkedés gonosz manója: „A szerelem talán csak szent melléfogás.” És jön a beteljesedés, a szerelem csúcsein járnak ők ketten, de elkövetkezik a csalódás, a lány üresnek érzi magát — hát csak ennyi az egész? Hogy mégis tartalmat adjon szerelmének, a lány — ebben az esetben a költő — a lehetetlenre vágyik, hátha az az igazi, hátha azt keresi. Mindenben szerelmesét látja, minden út csak feléje vezet. A szerelemben szabadulást talál az egyedüllétől, „Szeretlek, mert elpattant a magány abroncsa szívem körül” — mondja. De aztán itt a válás, a szakítás, a férfi már mást boldogít. Ezután a hiábavaló epedés szakad a lányra — „Szomjas a víz” — mondja —, mindent előlről akar kezdeni, s hogy szabaduljon a pokoli kínoktól, lemondana asszonyiságáról is. Nem marad más hátra, mint csak emlékezni a szerelemre, elátkozni azt, aki elválasztotta őket — s őt megöli a bánat a férfi után... Minden elpusztul a magányban, hideg van körös-körül, a kiábrándulás annyira elkésérti, hogy nem is akar többé soha szerelmes lenni. Csupán álmiban marad meg szerelme, s ettől nem is akar elszakadni.

*

Íme, ezt mondja el az olvasónak Vesna Krmpotić, epikai keretbe állítva líráját, az epikai előadásmódot lírai betétekkel hígítva, és viszont, lírájába epikai elemeket ékelve. Kétségtelen, hogy szándéka ez volt: lírai verseket írni. Egy költő alkotóerejét elképzelésének megvalósításával mérhetjük. Krmpotić költészetének csődjét a szándék és az eredmény katasztrofális eltérése okozza. Ahol meg tudta tartani lírai hangját, ahol legyőzte az epikumot, egy-két miniatűrben és nem sokkal több verssorban szubtilis költői hangulatokat és intenzív érzéseket tudott adni. Egyébként a legprózaibb nyelv és a legüresebb, verssorrá vagdalt mondatok éktelenítik kötetét.

A mai jugoszláv irodalomban néhány költőnő állandó jelenléte érezhető. Vesna Parun költészete, erotizmusával, érzéseinek mélységével és erejével, tekintet nélkül arra, hogy asszony az alkotója (nála ez nagyon érezhető), igen jelentős és értékes. A szürrealizmushoz közel álló Irena Vrkljan a női lélek ismeretlen területein kalandozik, s szerelmi költészetét az álmok legfinomabb fátylával borította, a csillagok legkáprázatosabb porával hintette be. Florika Stefanak vannak pillanatai, amikor őszinteségével meg tudja szerezni rokonszenvünket, egy alaposabb elemzés azonban rögtön kiderítheti, hogy verselése nagyon közel jár az egyszerű prózához, hogy nyelve szegényes, képei hatástalanok. Mirjana Stefanović költészete „emancipált”: ő a fiatalság nevében, az esti korzó, a strand perzselő napfénye nevében beszél, ez a fontos, s nem az, hogy a verseket lány írja. Vesna Krmpotićnak ez a kötete tipikus jelenség: első pillantásra meglátszik rajta a leány keze vonása, és — hogy beállt a saganisták, a Saganocskák sorába. Egész könyvét elárasztja a szentimentalizmus, a végén bevonul a világfájdalom is, a lemondás, elkeseredés; álmokba menekül — s talán itt kezdhetne valami újat.

De nem kezd, hanem befejezi kötetét, a *Plamen i svijećát*, amely a bizonytalanság, határozatlanság jegyében áll. Krmpotić költészete ingadozik. Száraz, szimpla, szürke, hétköznapi nyelv és — ritkán új vagy eredeti — költői képek váltakoznak benne. Sorai teljesen szabadok, ritmust, dallamot még véletlenül sem találunk bennük. Krmpotić arra sem törekszik, hogy a ritmus rombolásával, ellenritmussal érjen el diszharmoniót. Sorai bukdácsolnak, döcögnek, költőnőnk csak mondja, mondja a magáét, és nincs sehol semmi, ami felemelné, költőivé tenné mondanivalóját. A darabos, fellengzősséggel jócskán átitatott versorokban elmondott banális — persze nem a szerelem banális, semmiképpen sem, hanem a — történet semmilyen élményt nem nyújt az olvasónak, csupán tudósít. A lány szerelméről tudósít, csalódásáról, szenvedéseiről. Keresnének ebben a költészetet, de hiába, nem találjuk; itt-ott felbukkan egy-egy kép, nagyon ritkán, inkább véletlenül, mint az ihlet eredményeképpen, még kevésbé tudatosan. Ösztönszerű hát, amit Krmpotić ír? Még az se. Itt minden a véletlenből ered, s nem szolgál semmilyen célt. Egy szerelem lelki vetületére és költői megfogalmazására lennének kíváncsiak, ha már kezünkbe vesszük a kötetet, de — szomjas marad a víz! — magunknak is csalódnunk kell mint Krmpotićnak a szerelemben. Mi még a beteljesedésig sem jutunk el. Lehet, hogy ez is a véletlenül múlik, mint ebben a kötetben sok minden. A költőnő leírt egy sort, megírt egy verset: vagy sikerül, vagy nem. És nem sikerült.

Költőnőnk szemmel láthatóan egyszerűsége törekedett — s ennek az lett a következménye, hogy nem egy sora, versszaka üresen kong. Természetes akart lenni — hangja pátoszba fulladt; érzelmeit akarta tolmácsolni és — érzelgős lett; azt hitte, őszinteségével együtt jár majd a költészet is — de az magánügy maradt. Meg tudott csinálni egy-két metaforát — képei azonban annyira elűtnek a szöveg egészének faktúrájától, hogy még inkább megbontják a versek egységét.

Olvastunk már költői siralmakat, Krmpotić siránkozása azonban — siralmas. Pedig még csak nem is kifogásolnánk, hogy elsírja bánatát. Csak tette volna ezt költő módján. Telt, érzéktől, ritmustól, új meg-látásoktól duzzadó versekben. Szuggesztív képekben. Így azonban mást nem találtunk ebben a kötetben, mint egy csalódott szerelmes, egy bakfis együgyű, banális panaszát, amelyet nem fűt a költészet lángja. S az emlékezés gyertyafénye igen halovány...